

Tevhid ve Tasavvufun İnsanları Eğitim Yöntemleri

a. Allah Katında Geçerli Din İslam'dır

Bismillâhirrahmânirrahîm.

el-Hamdulillâhi Rabbi'l-âlemin alâ külli hâlin ve fî külli hîn. Ve's-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidi'l-evvelîne ve'l-âhirîn tâci ruûsinâ ve tabîbi kulûbinâ Muhammedini'l-Mustafâ ve âlihî ve sahbihî ve men tebi'ahû bi-ihsânin zevi's-sıdkı ve'l-vefâ.

Emmâ ba'd:

Gerekirse karşılıklı konuşmak, sorular sormak ve cevaplar almak şeklinde serbest bir konuşma, sohbet sürdürmek istiyoruz. Dün bir konuya başlamıştık; “İslâm” kelimesinin mânasını çarpıcı yönüyle, asıl hatırdaki kalması gereken taraflarını belirtmeye çalışarak... Zaten bildiğimiz konular olabilir. Hanımlarımız var, çocuklarımız var; onların da hatırında kalsın, pedagojik değeri olsun diye, değişik anlatımlarla konuları anlatmaya çalışıyoruz.

“Bizim en başta gelen, en önde gelen vasfımız İslâm vasfı, müslüman olma vasfımız”

demıştik. Bu müslüman olmamız; kendi arzumuz, heveslerimiz, isteklerimizden sıyrılıp Allah'ın iradesine teslim olmak, O ne buyurursa onu yapmak... Kendimiz, nefsimiz yani egomuz, kendi arzumuzda olmayacağız; Allah bizden ne istiyorsa, onu yapmaya çalışacağız. İslâm buydu. Ve bu mânasıyla İslâm, Hz. Âdem'den beri yeryüzünde bütün peygamberlerin insanlara öğretmek durumunda olduğu, geçmişin, hâlihazırın ve geleceğin dini ve Allah'ın indinde muteber olan, geçerli olan din.

Bismillâhirrahmânirrahîm.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ.

Inne'd-dîne indellâhi'l-İslâm. “Hiç şüphe yok ki Allah indinde muteber olan, geçerli olan din İslâm'dır.”¹

Biz, “İslâm'ın kendisinin teslimiyet mânası, Allah'ın iradesine râm olmak, tâbi olmak mânasından başka en çarpıcı özelliği nedir?” diye tekrar düşündüğümüz zaman, hatırımıza derhal Allah'ın vahdaniyeti geliyor.

¹ 3/Âl-i İmran, 19.

Öbür dinlerin hepsinden bizi ayıran en önemli nokta bu; Allah'ın vahdaniyeti.

Vahdaniyet; vahid, vahdet kelimesiyle ilgili bir kelime; Allah'ın birliği, bir oluşu, tek oluşu mânasına geliyor.

Biliyoruz, insanlar dünyanın her yerinde ve zamanın her çağında bazı inançlara sahip olmuşlar ve bu inançlarına göre yaşamışlar. Bu inançların aslı, insanın içindeki, yaratılışındaki duygulardır. Belki bütün toplumlarda Allah'ın vazifelendirmiş olduğu mübarek, seçkin insanlar vardır ve onlar öğretmiştir, ondan sonra bunlar dejenere olmuştur. Yani bütün toplumlara Allah'ın bir mübarek kişi görevlendirdiğini biliyoruz, bu âyet-i kerîmeyle sabit:

Bismillâhirrahmânirrahm.

وَأِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ .

Ve in min ümmetin illâ halâ fîhâ nezîr.

“Hiçbir ümmet yoktur ki orada bir uyarıcı, ikaz edici, görevli bulunmuş olmasın.”²

² 35/Fâtır, 24.

Muhakkak bulunur, muhakkak vardır; her toplumda vardır.

b. Beşeri Dinlerin Allah'tan Başka Tanrı Olarak Kabul Ettiği Varlıklar

O halde bu zâtlar gelmişler, bu hakikatlardan konuşmuşlar ama insanlar bu hakikatleri tam anlayamamışlar veya nesillere tam aktaramamışlar. Bu bilgiler çığırından çıkmış. Yeryüzünde böylece birtakım inançlar, dinler meydana gelmiş.

Bu dinleri incelediğimiz zaman, bir kısmının ilâhî mahiyetini hiç göremiyoruz. Bunlar beşerî birtakım duygular ve düşünceler olarak karşımıza çıkıyor. Bazı kahramanları, bazı önemli varlıkları öne çıkartıp, zihinde büyütüp onlara tanrılık vasfı yakıştırmak tarzında, muhakkak ki ilâhî olmayan bazı ortaya çıkarışlar var. Yıldırıma, yüksek dağlara, büyük ağaçlara, dikkatlerini çeken bazı yıldızlara, gök cisimlerine, aya, güneşe tapmışlar ve kendilerinde hayır, iyilik gördükleri bazı varlıklara tapmışlar. Misallendirmek gerekirse; güneşe tapmışlar. Halen Japonlar tapıyor. İranlılar, Zerdüşt dininde, güneş onlar için hem bir sembol hem de nur kaynağı olduğu için yani

dual/ikili bir inançları var; bir aydınlık tanrısı, bir karanlık tanrısı var. Onun için güneş onlara bir tapınma mevzuu olmuş. Sonra, nereden akıllarına gelmişse ineğe, öküze tapmak var. Mısırlılar'da da var, Hintliler'de de var; halen yaşayan bir inanç. İneğe tapıyorlar. Dünyanın büyük bir bölümünde inek besleniyor, kesiliyor, derisinden ayakkabı, çanta yapılıyor, kösele yapılıyor; bir taraftan da bazı insanlar bu zavallı yaratığa tapıyorlar.

Tabii bunların ilâhî menşeli olması mümkün değil. Bunlar şeytanın, nefsin, bozuk düşüncelerin mahsulü olan inançlar; “beşerî dinler” diyoruz. Taraftarları ne kadar çok olursa olsun... Yanlış bir fikrin taraftarının çok olması o fikrin doğru olmasını gerektirmiyor. Hindistan'da nüfus kalabalık ama bu onların haklı olduğunu göstermiyor.

Bir de ilâhî dinler var. Ama bu ilâhî dinlerde de inançların sağlam korunamadığını görüyoruz. Mesela çok yaygın bir din olan Hıristiyanlıkta, Hz. İsa'ya tanrılık vasfı yakıştırılmış, izafe edilmiş, “Allah'ın oğlu” denilmiş. Hz. İsa'nın böyle bir şey demesi mümkün değil. Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor ki;

Allahu Teâlâ hazretleri mahşer gününde Hz. İsa'ya soracak;

“Yâ İsa! Bu insanlara ‘Beni ve anamı tanrı edinin de heykellerini yapın, karşısına geçin, tapın.’ diye sen mi söyledin?”

O da diyecek ki;

“Yâ Rabbi! Söylemiş olsam zaten sen bilirsin ama ben böyle bir şey söylemedim. Sen bana ne emrettiysen onu söyledim.

أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ

Eni'budu'llâhe rabbî ve rabbeküm. “‘Benim ve sizin rabbiniz olan Allah’a ibadet edin!’ diye onlara söyledim.”³ diye cevap verecek.

Biliyoruz ki Hz. İsa böyle bir şey dememiştir.

Bu konuyu Hıristiyanlıkta ilerlemiş olan hıristiyan din bilginleri de zaten söylüyorlar, kabul ediyorlar. Onların içinde bizim ismini mutlaka hatırdan tutmamız gereken bir kişi var; kendisini çok iyi yetiştirmiş, büyük bir alim ve

³ 5/Mâide, 117.

profesör. Hıristiyanlık adını değiştirip müslüman olduktan sonra Abdulehad adını almış, yani “Bir tek olan Allah’ın kulu.” Hıristiyanlarda bu “bir tek”lik, vahdaniyet bozulduğu için onu vurgulamak üzere Abdulehad Davud ismini almış.

Bu şahıs ondokuzuncu yüzyılın sonunda, yirminci yüzyılın başında yaşamış, İnan’da profesörlük yapmış, İngiltere’de bulunmuş, Roma’da bulunmuş, birkaç tane doktorası olan; Yunanca, Latince, İbranice, Süryanice, Ermenice, Farsça, Arapça, Türkçe bilen, gerçekten değerli bir kimse. Böyle kimseleri biz yakaladığımız zaman bırakmamalıyız.

Bizim bir Alman profesörümüz vardı, Helmut Ritter isminde, büyük bir oryantalist yani müsteşrik, şark ilimleriyle meşgul olan çok büyük bir kişi idi. İlim sahasında tanınmış bir isimdi. Edebiyat Fakültesi’ndeyken bize Arap Dili ve Edebiyatı dersine gelirdi. Bizim profesörlerin de hocasıydı. Boylu poslu bir kimseydi. Biraz da -bizim rahmetli Nihat Çetin Bey’in ifadesiyle- İslâm edebiyatıyla meşgul ola ola mutasavvıflaşmıştı.

O, biz bir gün böyle teslisten, vahdaniyetten filan bahsederken “Mecazi mânaya olmalı değil mi, öyle anlamlı değil mi?” diye o teslise katılmadığını ifade etmişti.

Bir başka konuşmasında da;

“Ben de hocam gibi Şâfiîyim!” demişti.

İsmail Saib Sencer Hoca’da okumuş.

İsmail Saib Sencer Hoca Beyazıt Umumî Kütüphanesi’nin müdürü. Sarıklı, cübbeli. Eski müdürlerinden ama derya gibi bir zât-ı muhterem. İlim âleminde tanınmış bir kimse. Bilgisi çok genişmiş. Bir konu sorulduğu zaman dermiş ki;

“Evladım git içeriye, kitap deposuna, üçüncü raftan, sağdan yedinci şu renkteki kitabı al, gel.” diye, “Şu sayfayı aç, orada yazıyor bu.” diye söylemiş.

Ondan ders okumak istemiş de bu Ritter, o da galiba “Ben gayrimüslime ders vermem.” demiş. Oscar Rescher ve Helmut Ritter -iki Alman- İsmail Saib Hoca’dan illa ders okumak istiyorlar. Tabii o da müslüman olmayana ders vermez, diye biliniyor. Onun üzerine Oscar Rescher, Osman adını almış, müslüman olmuş;

bizim Edebiyat Fakültesi İslâm Araştırmaları Bölümü'nde idi. Fuat Sezgin Bey'in bölümü yanında idi. Oscar, Osman olmuştu. Kendisini tanıdık, görüştük, bazı derslere katılırdı, gelirdi. Bazen de biz İslâm Araştırmaları Kütüphanesi'ne gittiğimiz zaman orada karşılaşır, görüşürdük. Arap edebiyatını çok iyi bilen bir kimseydi.

Helmut Ritter de oradan İsmail Saib Hoca Şâfiî olduğu için bize derste bir kere öyle söyledi. Ben de hop diye neredeyse yerimden hoplayacaktım, "Ben de hocam gibi Şâfiîyim." deyince. Çünkü Helmut Ritter müslüman olduğunu ilan etmiş bir kimse değildi ama "Hocam gibi Şâfiîyim." deyince hoşuma gitmişti.

O Helmut Ritter, büyük oryantalist, diyordu ki;

"Siz kendi kıymetlerinizi bilmiyorsunuz. Değerli şahsiyetlerinizi tanımıyorsunuz. Öyle büyük şahsiyetler yetiştirmişsiniz ki onlar Avrupa'da olsa biz onları baş tâcı ederdik. Onlardan birisi de bu Mehmed Zihni Efendi'dir."

Mehmed Zihni Efendi, *Nîmet-i İslâm* kitabını yazan, daha ziyade o kitabıyla tanıdığınız kimse. Ama çok çalışkan, çok geniş bilgisi

olan, edebiyata çok âşina, *Sahîh-i Müslim*'i şerh etmiş, fıkhıta bir tek, yegâne isimlerden birisi. Gerçekten çok müstakim bir zihni var, çok temiz bir lisanı var. *Nîmet-i İslâm* kitabında her cümlesi kanun gibidir.

Helmut Ritter “Ben bu şahsa hayranım.” derdi.

Hakikaten de bu bizim *Nîmet-i İslâm* sahibi Hocaefendi'ye Avrupa'dan -İsveç Bilimler Akademisi'nden galiba- madalya gönderilmiş.

Abdulahad Davud da bizim aramıza katılmış meşhurlardan böyle büyük bir şahsiyet. Bir kere profesör, tabii o paye kolay kazanılmıyor. Profesör olmuş. Sonra o kadar lisan biliyor, bu lisanları bilmek kolay bir şey değil. Sonra birkaç doktora yapmış, bu da kolay bir şey değil. Sonra İngiltere'de bulunmuş, Vatikan'da bulunmuş, Katolikliği incelemiş, diğer hıristiyan mezheplerini incelemiş. Ve eski kitapları kullanabilecek bütün malzemeye sahip, yani Hıristiyanlığı incelemek için gerekli bütün lisanlara sahip bir kimse. O diyor ki;

“Hz. İsa *aleyhisselam*'ın hayatı boyunca anlattığı bizim peygamberimizdi. Bizim pey-

gamberimizi müjdelemektir. Bizim peygamberimizin geleceğini ümmetine bildirmektir. En bariz faaliyetlerinden birisi bu. Nitekim İncil, -kelime Arapça'ya geçerken- *evangelios* kelimesinden İncil haline gelmiş. *Evangelios*, müjde demektir.”

Neyin müjdesi?

Gelecek olan o âhir zaman peygamberinin müjdesi. Yani Hz. İsa bunu müjdelemiştir.

Abdulahad Davud bu eski kitapları incelemiştir. Kendisi Abdulmesih ismindeyken, Abdulmesih Davud iken, yani Mesih'in kulu; müslüman olunca kaldırmış o ismi, Abdulahad; mesih'in kulu değil, Ehad olan Allah'ın kulu diye o ismi tercih etmiş, özellikle vurgulamak için.

Biliyoruz, İstanbul'da yaşamış. Ama sonra ne olmuş, nereye gitmiş, nerede vefat etmiş?..

Böyle şahısları anmamız lazım. Eserlerini incelememiz lazım. Fikirlerini başkalarına duyurmamız lazım. Gerçi, Osmanlı harfleriyle *İncil ve Salîb* diye, kendi araştırmalarının sonuçlarını birkaç kitapta yazmış.

Hz. İsa'nın Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinin bildirdiği şekilde insanlara aslında vahdaniyet

inancını öğrettiğini anlatıyor. Bu bizim için önemli bir kişi ve önemli bir malzeme. Yani onu anlatarak, onun eserlerinden faydalana-
rak bu konuları müzakere ettiğimiz kimselere
iletebiliriz. Bazı tanıdığımız kimselerin İslâm'a
gelmesini, tetkiklerinin sonucunda gerçeği
bulmasını sağlayabiliriz.

Demek ki vahdaniyeti anlatmış olmasına
rağmen sonradan Hz. İsa'nın "Allah'ın oğlu"
olduğunu söylemek büyük bir küfür, büyük bir
yanlış ve şirk; Allah'ın razı olmayacağı bir
inanç ve ifade.

Allah'ın *-celle celâüh-* Kur'ân-ı
Kerîm'inde böyle diyenlerin kâfir olduklarını
bildiren âyetleri var:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ

ابْنُ مَرْيَمَ .

*Lekad kefere'llezîne kâlû innellâhe
hüve'l-mesîhü'bnü Meryem.*

“‘Hz. İsa tanrıdır.’ diyenler kâfir olduklar!”⁴ diye; başka âyet-i kerîmeler de var.

Yahudiler de inançlarını koruyamamışlar. Bizim bir mühendis Yaşar Bey vardı, Amerika’da uzun zaman kalmış. Çamlıca’da Kemal Bey’in -Unakıtan’ın- eviyle karşı karşıya oturuyor. Yaşar Bey çok güzel İngilizce biliyor, Amerika’da uzun zaman kalmış, su gibi konuşabiliyor. Mühendis. Diyor ki;

“Bir aktive olsun, faaliyet olsun diye bulunduğumuz şehirde konferans, toplantı tertitledik ve bu toplantıda üç dinin din adamlarını davet eyledik. -Amerika’da- Yahudilerin hahambaşısını çağırdık, hıristiyanların piskoposunu çağırdık, müslümanların da falanca camiinin imamı olan bilgili bir imam, Mısırlı bir din adamını çağırdık. İlan ettik, konferans salonu tıklım tıklım doldu.”

İlk önce haham söz almış ve Yahudilik nedir, onu anlatmaya başlamış. Yahudilikte âhîret inancı yokmuş.

⁴ 5/Mâide, 17.

Ve'l-ba'su ba'de'l-mevti hakkun “Ölüm-
den sonra dirilmek haktır. Âhiret vardır.”

Bizim inancımız bu. Bunu böyle söyle-
yince herkes hayret etmiş; hem ilâhî mahi-
yette bir din, Hz. Musa'nın öğrettiği bir dinin
sâlikleri, mensupları bunlar hem de böyle bir
kayba uğramışlar, âhiret inancını kaybetmiş-
ler.

“Arkasından piskopos söz aldı ve haham-
başına cevap verdi.” diyor; ““Sen bunu nasıl
dersin ki sizin Tevrat'ınızda şu âyet var, şu
âyet var, şu âyet var. Tevrat sizin kitabınız,
sizin bağlı olduğunuz, tâbi olduğunuz kitap si-
zin bu inancınızı reddediyor. Siz bunu nasıl
söylersiniz?’ diye. Onun haksız olduğunu ilzam
etti, yani ifade edecek delilleri ileriye sürdü.”
diyor.

Ondan sonra müslüman imam efendi çık-
mış, konuşmuş ve “Toplantının sonucunda ta-
bii İslâm'ın hak din olduğu hususu net olarak
anlaşıldı. Bizim elhamdülillah gerçeklerin mü-
zakeresinden herhangi bir korkumuz yok.” di-
yor.

Bunun bir misali de Hindistan'da cereyan
etmiştir.

Hindistan'da İngiliz misyonerleri ile Hint müslümanları ki Hint müslümanları iyi müslümanlardır.

Muhterem kardeşlerim!

Bu noktaya özel olarak dikkatinizi çekmek istiyorum.

Geçen asırda *Seyahat-i Kübrâ* diye bir eseri yazmış, Orta Asya'yı Japonya'ya kadar gezerek gidip görmüş, Hindistan'a gelmiş, sonra Osmanlı diyarına geri dönmüş olan bir seyyah, Süleyman Sırrı, *Seyahat-i Kübrâ* isimli kitabında;

“Gezdiğim yerlerin en uyanık müslümanları olarak Hint müslümanlarını gördüm.” diyor.

Hakikaten İslâm âleminin her yerinde bize büyük bir ümit bağlamışlardır; “Osmanlılar'ın torunları Türkler büyük mücahitlerdir, alim kimselerdir.” diye.

Gerçekten de ecdadımız bu teveccühe mazhar olmuşlardır, layık olmuşlardır, gerçekten büyük kimselerdir; kabul.

Fakat bu Hint müslümanları da kahr ve çile altında yetiştikleri için hakikaten kendilerini güzel yetiştirmişlerdir.

Hint bölgesi bizim için çok önemli bir bölgedir. Bizim için Ortadoğu'dan, Suudi Arabistan'dan, Mısır'dan, Irak'tan daha önemlidir.

Bir kere nüfus orada daha kesiftir, yani müslümanların nüfus yoğunluğu Orta Asya'da değildir, Güney ve Güneydoğu Asya'dadır. O bakımdan bizim için çok önemli.

İkincisi, Suudi Arabistan'daki, Mısır'daki, Irak'taki İslâmî akımlar, fikir akımları, cereyanları bizimle çatışıcı mahiyettedir. Tabii Mısır'da Reşit Rızaların, Muhammed Abduhların reformist hareketleri, onların davranışlarındaki birtakım kusurlar bizi üzüyor, rencide ediyor. Suudi Arabistan'daki Vehhabî hareketi bizi rencide ediyor, etmiştir. Onların tasavvufu anlayamamaları, tasavvufa karşı çıkmaları üzücüdür. Ayrıca fıkıh bakımından Hanefî mezhebine karşı takındıkları tavır da çok üzücüdür. Hanefî fıkıhı, İslâm fıkıhının en işlenmiş mezhebi olduğu halde, asırlar boyu en geniş kalabalıkları yönetmiş ve çok rasyonel, son derece gelişmiş bir hukuku olduğu halde bunlar

tenkit edip lüzumsuz birtakım üzüntülere sebep oluyorlar.

Fakat Hint bölgesi, yani Pakistan ve Hindistan, onlar büyük ekseriyetle hem Hanefîdir hem de tasavvufun en büyük şahsiyetleri aralarından yetişmiştir. Afganistan, Pakistan, Hindistan bölgeleri... O İmâm-ı Rabbânîler ve onların gönderdiği büyük şahsiyetler, Muiniddîn-i Çeştî hazretleri ve onların gönderdiği halifeler, yaptıkları çalışmalar oralarda büyük tesirler meydana getirmiştir.

Bu *Fetavâ-yı Hindiyye*, Hanefî fıkhnının çok önemli eserlerindedir. Hadis külliyyatı çok önemlidir. *Kenzü'l-ummâl* diye bir hadis külliyyatını -İmam Suyûtî'nin eserlerinden faydalanarak- Burhanpurî hazırlamıştır. Hacim itibarıyla en büyük hadis koleksiyonudur.

Orada İngiliz misyonerler ile bu Hanefî fıkhnını bilen, tasavvufu bilen, yabancı dil bilen, Hint kıtasındaki çeşitli kültürleri -Budizm'i, Brahmanizm'i- tanıyan, misyonerlerin anlatmaya çalıştıkları Hıristiyanlığı tanıyan bir uyanık müslüman zümre var, alimler var. Onlar bir heyet teşkil etmişler, İngiliz misyonerler bir heyet teşkil etmişler. Demişler ki;

“Müslümanlık ve Hıristiyanlığı karşılıklı müzakere edelim.”

“Edelim.”

Çünkü İngiliz misyonerler halkı Hıristiyanlığa davet ediyorlar. “Madem davet ediyorsunuz, anlatın bakalım Hıristiyanlığı. Siz anlatın; biz de Müslümanlığı anlatalım. Kim haklıysa ortaya çıksın!” diye böyle bir münazarayı temin etmişler.

Münazarada hangi konular müzakere edilecek?

Bir, ulûhiyet yani Allahu Teâlâ hazretlerinin niceliği ve niteliği konusunda her dinin fikri nedir, kanaati nedir?

İki, nübüvvet yani peygamberlik müessesesi nedir? Peygamber ne demek?

Üç, Allah’ın gönderdiği kitaplar nedir?

Böyle yedi konu tespit etmişler. Heyetler karşılıklı oturmuşlar, münazaraya başlamışlar. Tabii muazzam bir hezimet... Hıristiyanlar ulûhiyet fikrini felsefî bir genişlikle, serbest bir zihnî muhakemeye incelemeye güç yetiremiyorlar. Halbuki Müslümanlıkta ilm-i kelâm

tamamen bu işin filozofisidir, ulûhiyetin felsefesidir, anlatımı ve müzakeresidir. Tamamen akıl ve mantıkla kurulmuştur. Yani bizim itikat ile ilgili ilimlerimiz tamamen akla ve mantığa dayanır.

Çok rahat perişan etmişler. Yani nasıl müdafaa etsin? İnsanların arasına gelmiş, “Ben peygamberim” demiş, kitap kendisine indirilmiş, insanları doğru yola çağırmış bir kimsenin ulûhiyetini nasıl ispat edebilirler? Zaten kendi kaynakları bile bu hususta kendilerini güçlendirecek malzeme vermiyor. Perişan olmuşlar ve münazarayı terk etmişler.

Üstelik de, misyoner teşkilatı karar almış ki;

“Bundan sonra müslümanlarla direkt, doğrudan doğruya, *alâ melei'n-nâs* yani halkın huzurunda münazaraya asla girilmeyecek.”

Çünkü girildi mi hezimet oluyor. “Asla girilmeyecek.” diye karar almışlar. Onlar çeşitli sinsi metotlarla bu fikirleri endirekt yollarla anlatmayı tercih yoluna kaymış oluyorlar.

Tabii İslâm heyeti bu müzakereler için hazırlandığı için, ellerinde dosya ve malzeme olduğu için, onlar da bu işin peşini bırakmamışlar ve bu müzakereleri, topladıkları malzemeleri bir kitap halinde neşretmişler. Arapça neşredilmiş. Bizim diyarlarda *Izhâru'l-hak* ve *İbrâzu'l-hak* adıyla tercemesi Osmanlıca basılmış. Sönmez Neşriyat da Rahmetullah Hindî Efendi'nin bu eserini kalın ciltler halinde yeni Türkçe'ye de çevirdi, kazandırdı, neşretti.

Ulûhiyet ve vahdaniyet konusunda münazaranın sonucu ve bu konunun güzel bir anlatımıdır.

Avrupa'ya gidecek kardeşlerimize biz tavsiye ediyoruz ki;

“İlk önce bu kitabı yanınıza alın, konularda müzakereler açılırsa istifade edersiniz.”

Bizim de Münih'te arkadaşlarımız vardı. Münih'e gittiğimiz zaman dediler ki;

“Bize Yehova şahitleri geliyorlar, evimizde ‘Sizinle dinî sohbet yapmak istiyoruz.’ diye kapımızı çalıyorlar, teklif ediyorlar...”

Yehova şahitleri çok aktif bir organizasyon. Türkiye'de de öyle. Ve kendilerine tâbi

olanlara maaş da bağıyorlar. Israrla da; “Sizinle dinî konularda görüşmek istiyoruz.” diyorlar. Bizim oradaki arkadaşlarımız demişler ki;

“Peki, olur, görüşelim. Ama bunu bir usule bağlayalım da öyle konuşalım. Siz kaç kişiyle gelecekseniz gelin; günü belli olsun, saati belli olsun. Biz de arkadaşları toplayalım, kalabalık bir heyette; siz ne söyleyecekseniz söyleyin, biz de cevapları verelim.”

“Peki.” demişler. Bizim arkadaşlarla bunlar Münih’in bir yerinde toplanmışlar.

“Bak siz konuşacaksınız, biz de konuşacağız. Öyle tek taraflı değil. Siz konuşup da kaçma durumu yok. Herkes birbirini dinleyecek, sonuna kadar dinleyecek. Buyurun başlayın.” demişler;

“Nedir sizin bu Yehova Şahitliği? Anlatın bakalım.”

Onlar anlatmış.

“Daha nedir?”

Yani söyleyebilecekleri her sözü söylemişler ve dinlemişler. Ondan sonra bizim kardeşler bir almışlar konuyu, elhamdülillah bir

anlatmışlar, bir sıkıştırmışlar... Yarıda bırakıp kalkmak isteyince “Bak başında biz sizinle nasıl konuştuk? Biz sizi dinledik, şimdi siz de bizi dinleyeceksiniz...”

Yani çok münhezim ve perişan olarak gitmişler.

c. Tasavvufun En Önemli Konusu: Allah'ı Bilmek, Marifetullah

Tabii Allah'ın varlığı ve birliği konusu ilm-i kelâmda -Bizim inançla ilgili ilmimiz, İslâmî ilimler içinde ilm-i kelâmdır, ilm-i akâiddir.- bahis konusu ediliyor ve anlatılıyor.

Tasavvufun da en önemli konusu budur; Allah'ı bilmek.

Tasavvufun birkaç hedefi vardır. Ana hedefleri, kısaca herkesin hatırında kalabilecek hedefleri:

Birisi, mârifetullahı ermek, yani Allah'ı bilmektir. Ama “Allah'ı bilme ilmi” değil; “ilim” denmiyor, “mârifet” deniliyor, yani irfan. Teorik münakaşalar değil, gerçekten tanımak. *Arefe*, tanımak demek; bilmek ve tanımak. Bilgi değil, tanımak; tanışıklık, âşinalık, âşina olmak demek. Birisi mârifetullahtır, yani

var olan Allahu Teâlâ hazretlerini tanıyıp O'nunla âşina olmak, yabancı olmamak, bigâne olmamak, âşina olmak, uzak olmamak, yakın olmak, cahili olmamak, gafil olmamak, O'nu bilmek.

Tasavvufun öbür konularından birisi, nefse hâkim olmaktır. Nefsi dizginlemektir, zapt u rabt altına almaktır, frenleyebilmektir. Nefse söz geçirebilmektir. Nefsi terbiye etmektir. Çünkü bu nefis serbest kaldığı zaman freni patlamış bir araba gibidir, gider ama sonu felakete biten bir gidişle gider. Her dediğini yaparsan gemi azıya alan bir at gibi veya freni patlamış bir araba gibi olur. İnsanı felakete sürükler, uçuruma yuvarlar, duvara çarptırır, ağaca çarptırır, canından eder, âzâsından eder, sakat bırakır. Terbiye edilmesi lazım.

Tabii o terbiyenin sonucunda insanda hâsıl olan bir başka sonuç da ahlâkın güzelleşmesidir. Ona tehzîb-i ahlâk; ahlâkı düzeltmek, güzelleştirmek deniliyor. Islah-ı nefis ettikten sonra, yani tezkiye-i nefis yaptıktan sonra ahlâkın güzelleşmesi vardır.

Daha başka konular vardır; kalbin nurlandırılması, tasfiye-i kalb deniliyor.

Önemli bir konusu mârifetullah; Allah'ı tanımak, Allah'la âşina olmak. Bu âşina olmanın tasavvufta yolu kitap okumak değildir. Çünkü Allah'ı bir kul böyle kitaplardan okuyarak anlamaya çalıştığı zaman münakaşaların ve nazariyelerin içinde boğulabilir. Ve öyle bir tehlikeli konu ki bir sendelediği zaman, ipin üstünde durmak gibi yani, yanlış bir kanaate sahip olduğu zaman ayağı kayar, düşer. Onun için önemli bir konu.

Tasavvuf erbabı burada çok sağlam bir yola girmişlerdir. Diyorlar ki;

“Allah'ı insana Allah bildirir.”

Sen Allah'ın sevdiği, rızasına uygun işleri yaparsan, yolunca yürürsen, O da sana kendisini bildirir. Onun için tasavvufun ana gayesi; Allah'a mutî olarak, Allah'ın razı olacağı, seveceği işleri yaparak sonuca ulaşmaktır. Biraz dolambaçlı gibi görünüyor, ana hedef başkayken sanki yandan gidiyor gibi görünüyor ama sağlam yol budur. Ondan sonra Allahu Teâlâ hazretleri ona, o ilticasına, o samimiyetine

mükâfat olarak hakikatleri ihsan eder, kendisini kendisi bildirir.

d. Tarikatların İnsanı Eğitme Yöntemleri

Tasavvufî yolda çalışmalar iki grupta toplanabiliyor. Tabii çalışmalara “tarikat” diyoruz. Yani tasavvufî çalışmalarda metotlar farklılaşınca farklı yollar ortaya çıkıyor. Bu farklı yollara yine Arapça “yol” mânasına gelen *tari-kat* deniliyor. Her yiğidin bir yoğurt yiyiş tarzı olduğu gibi herkesin ayrı bir üslubu olduğu için eğitimcilerin metotlarına göre yollar da farklı oluyor. Metot ve yol farklı oluyor. Ona tarikat diyoruz; “filancanın tarikati, falancanın tarikati” deniliyor, o yol ile çalışmak mânasına. Fakat bu yollar incelendiği zaman iki esaslı çalışma şekli karşımıza çıkıyor.

1. Nefsi ıslah ederek ilerleme yolu.
2. Kalbi uyandırarak, nurlandırarak - kalpten maksat gönül; kalp eşit gönül-gönlü nurlandırarak, gönül gözünü açarak bu işi başarma yolu.

Birisine, nefsi ıslah yollarına *turuk-u nefsâniyye* deniliyor; yani nefsi ıslah metotla-

rıyla hareket eden tarikatler. Kalbi nurlandırarak giden yollara da, ruhu kuvvetlendirmek, kalbi nurlandırmak yolunu tercih ettikleri için *turuk-u ruhâniyye*; yani ruha kuvvet vererek aşkı, şevki, muhabbeti meydana getirme suretiyle o noktaya ulaştırma yolu.

Turuk-u nefsâniyyede nefsin ıslahı hangi yolla olacak? Yani insanın egosu, insanın içindeki bitmez tükenmez arzular nasıl düzenlenecek, nasıl intizama alınacak, nasıl dizginlenecek?

İnsanın nefsinin arzuları çok kuvvetlidir. Çünkü bunlar insan neslinin devamı için ve insan canının, hayatının idamesi için Allah tarafından insana bahşedilmiş duygulardır. Mesela acıkma, bir şeyler yemek isteme, yaşama gayreti... Bunlar kuvvetli duygulardır. Yani insan aç kaldığı zaman iflahı kesilir, yemek için her şeyi yapar; çalar çırpar, ne yapıp yapıp o arzusunu tatmin etmek ister. Hayatını korumak için kaçar, kovalar, öldürür, avlanır. Yani her şeyi yapar. Neslinin devamı için çok kuvvetli duyguları vardır.

Bu duygular nasıl zapt u rabt altına alınacak?

Oturup da hür bir tarzda “Ben bu nefsi nasıl ıslah ederim?” diye bir psikolog olarak düşünülmesi de mümkündür ama tasavvufun, İslâm mutasavvıflarının düşüncesi bu değildir. İslâm mutasavvıflarının düşüncesi, Kur’ân-ı Kerîm’i, hadîs-i şerîfleri uygulamaktır. Ve bütün malzemesini, hatta terminolojisini, ilimlerinin tabirlerini, teknik terimlerini âyetlerden ve hadislerden almışlardır. Bütün malzeme Kur’ân-ı Kerîm’den ve hadîs-i şerîften çıkar. Onların düzenlenmesinden metotlar karşımıza gelir.

e. Nefsin Mertebeleri

Mesela nefsin mertebelerini tasavvuf kitaplarında, tasavvufla ilgili eser vermiş günümüzün araştırmacılarının kitaplarında görürsünüz. Tabirler: *Nefs-i emmâre*. Bu Kur’ân-ı Kerîm’den alınma bir tabirdir.

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي .

Inne'n-nefse le-emmâretün bi's-sûi illâ mâ rahime rabbî.

Yusuf sûresinde bu âyet-i kerîme geçiyor.
Mânası:

“Hiç şüphe yok ki nefis insana kötülüğü çok emredicidir.”⁵

Emmâre, âmir kelimesinin mübalağa siygasıdır. Memur, âmir. *Âmir*; emreden, emir kendisinin elinde olan kimse. *Emmâr*; çok emreden, mübalağa-ı ism-i fâil siygasıdır.

Niye *emmâre* gelmiş?

Emmâre gelmesinin sebebi, nefis *müennes* olduğu içindir. Nefis *müzekker* olsaydı *emmâr* diyecekti; ama müennes olduğu için *emmâre* deniliyor. Çok emredicidir.

Neyi çok emredicidir?

Bi's-sûi. Kötülüğü çok emredicidir.

Yani nefis kendisinin devamını ister, arzularının tatminini ister; arzuların hangi yoldan -meşru veya gayrimeşru yoldan- kazanılması onu ilgilendirmez. Arzusu cûşa geldi mi içinden, onu mutlaka yapmak ister. Acıkmışsa yemek ister. Hangi ihtiyacı belirmişse onu meşru veya gayrimeşru yoldan tatmin etmeye çalışır. Onun için kötülüğü çok emredicidir.

⁵ 12/Yûsuf, 53.

Hele hele kız-erkek ilişkilerinde, kadın-erkek ilişkilerinde bu duygular son derece coşkundur ve insan hayatında çok müessir olmuştur. Edebiyattaki gazeller, kasideler, şiirler, mektuplar, romanlar hep bunun üzerine döner. Sinemalar, filmler, tiyatrolar hep bu konuları işler. Çok kuvvetli duygular; iki cinsin karşılıklı birbirlerine duydukları meyil ve arzular. Bunlar geldi çattı mı, bir insanın söz dinlemesi, laf dinlemesi, emre uyması, farzı tutması çok zor hale gelir.

İnne'n-nefse le-emmâretün bi's-sûi.

Ha işte, nefs-i emmâre bu. Yani *nefs-i emmâre* tabiri Kur'ân-ı Kerîm'den çıkmış bir tabir.

Başka ne var?

Levvâme tabiri var. O da Kur'ân-ı Kerîm'den.

Mülheme tabiri var. Yanlış olarak *mülhime* diyorlar. *Mülhime* ism-i fâil siygasıdır; yanlış. *Mülheme* ism-i mef'ûl siygasıdır; doğru. Çünkü âyet-i kerîmede bildiriliyor ki;

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا .

*Fe-elhemehâ fücûrahâ ve takvâhâ.*⁶
“Nefse fâcirliğini ve müttakîliğini -yani günahı, sevabı; iyiliği, kötülüğü- ilham eden Allah’tır.”

Fe-elhemehâ, yani *elhamehallâhu* “Allah ona ilham etti.” *Fücûrahâ ve takvâhâ*. “Fücürünü ve takvâsını.”

İşte bu mülhemedir.

Yani bu âyetleri incelemişler; “Bir emmâre nefis var, bir levvame nefis var, bir mülheme nefis var.” demişler.

Bir mutmainne nefis var;

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ .

*Yâ eyyetühe’n-nefsü’l-mutmainne.*⁷

O da âyet-i kerîmeden çıkıyor.

Yani terminoloji, tabirler Kur’an’dan, hadîs-i şerîflerden.

⁶ 91/Şems, 8.

⁷ 89/Fecr, 27.

Şimdi bu nefsin ıslahı metotları, onlar da yine hadîs-i şerîflerden ve âyet-i kerîmelerdendir; Peygamber Efendimiz'in bizzat yaşam tarzındandır, sahâbe-i kirâmın hayatındandır.

Bizde eksik olan taraflardan birisi... Tabii hadîs-i şerîflere rağbet, riayet ve kıraat vardır. Hadîs-i şerîfleri okuyoruz, Kur'ân-ı Kerîm'i okuyoruz, mealler okunuyor. Fakat Peygamber Efendimiz'in arkadaşları, hayat arkadaşları, onun çevresinde olan insanlar; Kur'an Peygamber Efendimiz'e yanlarında inmiş, Peygamber Efendimiz'in nasıl insan olduğunu görmüşler, beraber yaşamışlar.

Bu insanlar İslâm'ı nasıl anlamış?

Muhakkak kaynağa en yakın kimseler, olayların ta içinde, olayların figüranları, sahnelerde rol almış, yer almış insanlar.

Bu insanlar İslâm'ı nasıl algılamış, nasıl anlamış, nasıl yorumlamış, nasıl uygulamış?

Bu çok önemli bir şey. Bu konuya az rağbet ediliyor.

Biz onun için bizim dergilerimizin hediye ettiği kitaplar arasında *Sahabe Hayatından Tablolar* diye, böyle kitaplar verdik. Tabii kâfi

değil yaptığımız işler ama bence Peygamber Efendimiz'in hayatını okumak lazım, bir; sahâbe-i kirâmın hayatına dair literatürü tamamlamamız lazım, iki. Sahabe *rıdvanullâhi aleyhim ecmaîn* hazretlerinin hayatlarını anlatan dev -muazzam, muhteşem, büyük- biyografî eserleri vardır, onları terceme etmemiz lazım.

Çünkü Peygamber Efendimiz'in sahabesi, her birisi bizim için bir örnek insandır.

Ashâbî ke'n-nücûmi. “Benim ashabım yıldızlar gibidir.” *Bi-eyyihim iktedeytüm ihde-deytüm*. “Hangisine iktida ederseniz o size doğru yolu bulmakta, yön bulmakta, yönünüzü tayin etmekte yardımcı olur.” diye hadîs-i şerîfte methedilmiş.

Onun için onların hayatlarını okumak lazım. Konuşmalarımızda, sohbetlerimizde o ibretli sahneleri konu edinmemiz lazım. Ve çocuklarımızla okumamız lazım.

Şimdi İslâm'ın eğitim metodunda fiilî durum, gördüğümüz durum tatbikattır, uygulamadır. Efendimiz'in hayatını görüyoruz, sahâbe-i kirâmın hayatını görüyoruz. Bunu böyle anlatmak İslâm'ı en doğru anlamak için

en iyi yoldur. Bunu oradan soyutlayıp bu tarafa soyut olarak, ilim olarak anlattığımız zaman işin içine soyutlayanın zevki ve ayıklaması giriyor. Ondan sonra bu tarafa anlatmadaki eksikliği geliyor. Birkaç tane eksiklik, süzme ve zayıflama meydana geliyor. Onun için ana kaynağını, sahneyi tam vermek çok daha uygundur.

Peygamber Efendimiz'in hayatı sûfîyânedir. Peygamber Efendimiz mutasavvıfların şahıdır. Peygamber Efendimiz'in hayatı, bütün mutasavvıfların zaten örnek aldığı hayattır. Hayatı örnek olduğu için, en iyi numune Peygamber Efendimiz olarak, mutasavvıfların şahı olarak, -hani kral diyeceğim ama kral demek tabii şey olmuyor, sultan diyelim- sultanıdır.

Sahâbe-i kirâm da öyledir. Onlar da mutasavvıfların sultanlarıdır, yani parmakla gösterilecek büyük numuneleridir. İslâm'da, Kur'an'ı ve Peygamber Efendimiz'i en iyi anlayan zümre mutasavvıflardır, yani o büyük şeyhlerdir. Zaten hepsinin hayatını incelediğimiz zaman görüyoruz; aynı zamanda müfessirdir, aynı zamanda hadisçidir, aynı zamanda fıkhî alimidir, bu konularda kitaplar yazmıştır.

Aynı zamanda fîilen mürebbîdir, terbiyecidir, terbiyeyle meşgul olmuştur; yani eğitimcidir, eğitimin başında, müessesenin başında olan insandır.

En uygun öğretme tarzı da bu tarzdır. Çünkü Peygamber Efendimiz konferans yoluyla insanlara İslâm'ı öğretmeye çalışsaydı öğretti hayattan soyutlanmış olacaktı. Halbuki Peygamber Efendimiz etrafına insanları almış, bir topluluk meydana getirmiştir, bir cemiyet teşekkül etmiştir. Bu cemiyetin içinde günlük yaşam beraber sürmüştür. Camide toplu bir yaşayış vardır. Sosyal hayat son derece kuvvetlidir. Ve o sosyal hayatın içinde gelen bilgiler ile, âyetlerle, Efendimiz'in müslümanlara tavsiye ettiği hususlarla hayat İslâmîleşmiştir. Hayat İslâmca yaşanmıştır, Peygamber Efendimiz tarafından ve Kur'anca yaşanmıştır sahâbe-i kirâm tarafından. Ve bu örnek olmuştur.

Meşâyihin, tasavvuf büyüklerinin de müridleri terbiye metodu aynıdır. Peygamber Efendimiz etrafına sahabesini toplamıştır, İslâm'ı onlara bir toplu, beraber hayat tarzı

içinde anlatmıştır. Şeyh Efendi de ona itti-baen, ona iktidaen müridlerini toplamıştır, müridleriyle bir sosyal yaşantısı vardır. Bu, üniversitedeki akademik yaşantı gibi değildir. Profesör gelir, kürsüde dersini verir gider ama talebesini -çoğunu- tanımaz bile. Temayüz etmiş bazı talebelerini bilir, bazılarını tanımaz bile. Bu o tarzda eğitim değildir. Gecesi gündüzü beraberdir, yemesi içmesi beraberdir. Bu beraberlik içinde hayat nasıl sürülecek, o öğretilmiştir.

İslâm zaten hayatı yaşama tarzıdır. Yani hayat ya İslâmca, Kur'anca yaşanır ya da gayri İslâmca, Kur'an'ın dışında bir yaşayışla yaşanır. İslâmca yaşama tarzıdır ve sevap kazanmak kaynakları sadece namaz, oruç, hac, zekât değildir. Hayatın bütün faaliyetleri bir müslüman için -Kur'an'a göre yaşadığı zaman, Peygamber Efendimiz'in yolunda yaşadığı zaman, İslâm'a uygun yaşadığı zaman- bir ibadet olur.

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki;

“Doğru sözlü, emniyetli, güvenilir bir tüccar kıyamet gününde peygamberlerle, şehitlerle beraber haşrolacak.”

Yani bir tüccar ama peygamberlerle ve şehitlerle beraber haşrolacak; mertebesi yüksek oluyor. Ticaret de sevap olabiliyor.

el-Kâsibu habîbullah.

Bizim *İslâm Mecmuası*'nda levhasını verdik, derginin hediyesi olarak. Bazı yerlerde arkadaşlarımız dükkânlarına, evlerine asmış. Yani;

“Kesb ü ticaret eyleyerek, kazanç sağlayarak geçimini temin edenler Allah'ın sevgili kullarıdır.”

Çünkü başkasının sırtına yük olmuyor; bir iş yapıyor ve işinin karşılığını alıyor.

Askerlik yapar, sevap kazanır; nöbet tutar, sevap kazanır; ticaret yapar, sevap kazanır.

Evlilik sevaptır. Hatta “Evlilik münasebeti sevaptır.” diyor Peygamber Efendimiz.

Sahabeden bir kimse diyor ki;

“Yâ Resûlallah! İnsan nefsinin arzusunu tatmin ediyor, bu da mı sevaptır?”

“Tabii, meşru yoldan tatmin edildiği için sevaptır. Ya gayrimeşru yoldan tatmin etmeye

kalksardı? -Zina olsaydı, flört olsaydı...- O zaman günah olacaktı. Onun için bu yoldan olması sevaptır.” diyor.

İşte İslâm budur. Yani hayattır. İslâm fıtrattır.

Bizim bir askerî ateşe, albay dostumuz, tanıdığımız vardı. Fransa’da ataşelik yapmış, ateşe militer olarak bulunmuş. Tabii kendisinin Fransız dostları olmuş. Kendisi anlattı. Bir gün gelmiş Fransız dostu buna, demiş;

“Aziz dostum, karar verdim, intihar edeceğim.”

“Niye?”

Eşinden, karısından şikâyet ediyor.

“Şu sebepten intihar edeceğim.”

“E şikâyet ediyorsan karından boşan.”

“Olmaz!” demiş. “Bizim Katoliklikte boşanma yok!”

Yani boşanma yok. Ne oluyor? İntihar ediyor.

Boşanma yok da intihar var mı?

Ne taraftan baksan saçma şey. Bir kere boşanmanın olmaması saçma. Evet, boşanma güzel bir fiil değil ama bir emniyet sübabı, yani o da yeri gelince yapılabilecek bir kapı. “Emniyet kapısı” deniliyor ya otobüslerde, araçlarda; kaza anında kullanılacak kapı deniliyor. Gerekebilir. Tamamen o kapının olmaması, pencerelerin açılmaması faciaya yol açar.

O bakımdan İslâm hayat dinidir. Hayatın her faaliyeti zihniyete göre sevap kazanma mevzuu olabilir.

Bir kadının çocuk doğurması cihattır. Çocuk yetiştirmesi, çocuk emzirmesi çok büyük bir cihattır ve sevaptır.

Annesi, babası ihtiyar olan birtakım kimseler Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz’e geldiler, dediler ki:

“Yâ Resûlallah! Müsaade buyurun, cihada katılıp sevap kazanmak istiyoruz.”

İzin istediler.

Peygamber Efendimiz ahvâl-i şahsiyesini, yani neyin nesi olduğunu, kim olduğunu, annesinin babasının olup olmadığını sordu.

“Annem, babam var.”

“Nerede?”

“Memlekette.”

“Git, onlara hizmet et.” buyurdu.

İslâm hayat dini, fıtrat dini, akıl ve mantık dini olduğu için İslâm’da anneye babaya hürmet etmek, itaat etmek sevap oluyor. Askerlik faaliyetleri sevap oluyor. Evlilik faaliyetleri sevap oluyor. Ticarî faaliyetler sevap oluyor. Başka bir dinde böyle bir şey yok; İslâm’ın özelliği.

Demek ki İslâm bir zihniyettir ki nereye gelirse, ne zaman kullanılırsa o iş bir ibadet haline geliyor. Tasavvuf da işte aynı metodu uygulayarak aynı tarzda bu işi sağlama yolu.

Peygamber Efendimiz numune bir insan. Hepimizin numunesi, modeli, üsve-i hasenesi. Yani kendisine bakılarak durum düzeltilecek, model olarak o esas alınacak. Tasavvuf da bunu aynen uyguluyor. İslâm’ı bilen bir alim var; Kur’an yolunda yürüyor, Peygamber Efendimiz’in sünneti yolunda yürüyor, etrafındaki insanlarla beraber bir muhabbetli grup teşkil

ediyor ve bu grup içinde İslâmî bilgiler bilenden, öğrenme durumunda olan kimseye intikal ediyor. Yani Peygamber Efendimiz'in yolunda gitmenin en güzel şekli, en uygun şekli, en tabii şekli, hayata en uygun olan, İslâm'ın yine hayat içinde öğrenilmesi şekli olmuş oluyor.

Tabii bu öğrenim esnasında insan bilgi kazanıyor, görgü kazanıyor. Ama bunları uygulamak veya uygulamamak meselesi var. Uygulamakta, uygulamamakta kendisinin irade gücü önemli oluyor. Bu irade gücünün kuvvetlenmesi lazım. İyilikleri yapmakta mânilerin de, duyguların da izale edilmesi lazım geliyor. Bunun için nefsin zayıflatılması lazım. O arzuların kaynağı olan rahatlık, tembellik, keyif, zevk, sefa isteyen bu nefsin bu arzularının kaynaklarının kurtulması lazım. Yani savaşılan ordunun ikmal yollarının kesilmesi lazım. Nefisle cihat ediliyor, mücadele ediliyor, nefis yenilecek; nefis kuvvetli olursa pehlivanı yenmek zor olur. İkmali kuvvetli olan bir düşman ordusunu yenmek zor olur. Arkadan ikmal yollarını kesip onu cephanesiz, yiyeceksiz, içeceksiz, malzemesiz, susuz bırakmak lazım.

Onun için *turûk-u nefsâniyyede*, yani nefsi ıslah yolunda riyâzet-i nefis esas alınıyor. Riyazet; eğitmek, zorlamak, birtakım baskılar altında sıkı bir talime tâbi tutmak mânasına geliyor.

Riyâzetü'l-beden var, yani bedenin riyazeti. Batılılar buna “jimnastik” diyor. Adam koşuyor.

Niye koşuyorsun? Terliyorsun bak, yoruluyorsun?

“Olsun, bu benim vücuduma lazım.” diye koşuyor.

Halter kaldırıyor.

“Yahu bu kadar yükü ne kaldırılıyorsun, sen hamal mısın?”

“Yok. Benim adalelerim kuvvetlensin.” diye bunu yapıyor.

Tekerleksiz bir bisikletin üstüne çıkıyor, saatlerce pedal çeviriyor.

Bir yere gitmiyorsun, ne diye çeviriliyorsun bunu?

“Ben bunu çevirerek adalelerimi kuvvetlendirmeye çalışıyorum. Bu *riyâzetü'l-beden*

yani bedeni birtakım tazyik altında, zor şartlar altında kuvvetli tutmaya çalışması.

Tasavvufta nefse karşı uygulanan zorluklara, baskılara da *riyâzetü'n-nefs* deniliyor; nefse karşı yapılan birtakım baskılar.

Bunlardan birisi ve başta geleni; az yemek. Buna *taklîl-i taam* terimi, tabiri kullanılıyor. Yemeği azaltması lazım. Çünkü yeme, insanı canlandırıyor, kuvvetlendiriyor, nefsi takviye ediyor. Arkasından karnı doyan insanın artık zapt u rabt altına alınması zor hale geliyor. Bu hususta çok hadîs-i şerîfler var.

“Kâfir yedi mideyle yer, mü'min bir mide ile yer.”

Yani bir oturduğu zaman şu kadar yer, siler süpürür; hâlâ karnı doymaz, hâlâ etrafına bakar. Birtakım böyle olağanüstü olayların rivayetleri de nakledilmiş.

Peygamber Efendimiz'e İslâm'ı öğrenmek üzere bir şahıs gelmiş. Sofraya oturmuş. Tabii sofraya bir tabak geliyor. Herkes etrafına oturmuş, yemeği yiyecekler. Bu adam açgözlü; ne varsa hepsini silip süpürmüş. Ötekiler biraz

mahzun kalıvermişler. Aynı tabaktan yeniliyor; bir tanesi hızlı hızlı hepsini alıp, yiyip bitirince ötekiler mahrum kalıyorlar. Aynı şahıs, aradan zaman geçmiş, İslâm'ın hak din olduğunu anlayıp müslüman oluyor. Oturuyor öteki müslüman kardeşleriyle, besmele çekiyor, aynı tarzda yemek yiyor. Ama bu sefer önünden alıyor. İslâmî edebe riayet ediyor. Mânevî birtakım değişiklikler dolayısıyla yemek herkese yetiyor ve herkes de doyuyor. O kadar yediği halde doymayıp “Daha var mı?” diyen insan bu sefer hiç öyle bir arzu göstermiyor. Efendimiz onun üzerine buyurmuş bu hadîs-i şerîfi;

“Kâfir yedi mideyle yer. -Dokuz canlı, yedi canlı, içinde bir şey var.- Hırsla yer. Mü'min ise bir mideyle yer.”

Bu az yeme, bir.

İkincisi; uykuyu az uyuma. *Arzu*, Farsça bir kelimedir. Onun Arapçası *şehvetün*, şiddetli arzu. Çoğulu; *şehvât*. Nefsin arzuları, *şehvât-ı nefsâniye* yani nefsin şiddetli birtakım arzuları. Tabi biz Türkçe'de “şehvet” kelimesini sadece kadın-erkek arasındaki arzuya

ait olarak kullanıyoruz. Arapça'da öyle kullanılmaz. Mesela, midenin arzusuna yani şiddetli yemek arzusuna da *şehvetü'l-batn* derler, yani midenin şehveti, iştihası demek. Biz orada "iştihâ" kelimesini kullanıyoruz, onlar "şehvet" kelimesini kullanır.

Şehvât-ı nefsâniyenin kırılması için çarelerden birisi, yemeği az yemek; *taklîl-i taam*. İkincisi, uykuyu az uyumak.

Pratik bir sonuç. Az uyuduğu zaman insanın arzuları sönüyor. Değişiklik oluyor. Yani 4-5 saat uyku uyuyan bir insanın tavrı ile 8-9 saat uyumuş, kalktığı zaman arslan gibi gerinmiş, sonra gelmiş karnını doyurmuş bir insanın sokağa çıktığı zaman, yürüyüş tarzı, tavrı ile tabii oruçlu olan bir insanın, uykuyu az uyumuş olan bir insanın hali başka oluyor, değişik oluyor. Mide boşaldığı zaman insana bir mânevî hal geliyor, kalbine rikkat geliyor, nasihati anlaması mümkün oluyor. Zaten arzuları da öyle coşkun olmuyor. Sabahtan akşama oruç tutar da insan, öğleyin acıkmaz bile, canı bir şey istemez.

O, akşamüstü o vakte kadar rahatça durur. Sonra daha başka arzuları da hemen frenleniyor.

Az yiyip az uyuduktan sonra tabii iyi bir yola girmiş oluyor; iç şartlar, nefsin baskısı, dürtüsü azalıyor.

Üçüncüsü; *taklîl-i kelâm*, az konuşmak. Çünkü çok konuştuğu zaman insan, konuşması nispetinde hata ihtimali, yüzdesi de artıyor. Konuşmadığı zaman tefekkürü artıyor, düşünme kabiliyeti artıyor. Düşünmesine zaman artıyor. O bakımdan Peygamber Efendimiz *sal-lallahu aleyhi ve sellem* hadîs-i şerîflerinde buyurmuş ki;

“Sükut da ibadettir.”

O ibadeti de yapmak için konuşmayı da mümkün olduğu kadar azaltıyor. Mânasız, boş, yersiz ve lüzumsuz konuşmamak önemli bir kâide oluyor. Bu çeşit konuşmalara *mâ lâ ya'nî* deniliyor. *Mâlâyânî* demek; bir mâna taşımayan, boş, muhtevassız sözler demek. *Mâlâyânî*yi terk etmesi gerekiyor. Tabii zarurî, gerekli konuşmalarını yapacak. Faaliyetlerini sürdürmesi için lazım olan konuşmalar; hanı-

mıyla, iş münasebetlerinde, daha başka yerlerde konuşmalar yapacak. Ama mâlâyânîyi terk edecek. Sükûtu ihtiyar edecek. Tefekkürü böylece arttıracak bir faaliyet olmuş oluyor.

Sonra konuşmayı azaltmak istese bile yine konuşma insanlar oldu mu ister istemez olur. Sen sükut etmek istersin, tefekkür etmek istersin ama yanındaki aynı frekansta değildir; o da gelir olur olmadık şaka yapar, laf açar... Yani senin huzurun bozulur, hedeflerin aksar, yapmak istediğin şey yerine gelmez. O zaman bir de *uzlet-i enâm* gerekiyor.

Bunlar biraz böyle secîli, yani birbirine benzer kelimeler.

Taklîl-i taam, yemeği azaltmak; *taklîl-i menâm*, uykuyu azaltmak; *taklîl-i kelâm*, sözü azaltmak; *uzlet-i enâm*, insanlardan da uzlet, ayrılmak, şöyle bir kenarda, تنها bir yerde sakin durmak.

Böylece bu şartlar tavsiye edilerek, insanın düşünmesi gereken konuları düşünmesi ve çözümlemesi gereken problemleri çözmesi için gerekli çevre kendisine hazırlanmış oluyor.

Sonra *zıkr-i müdâm* geliyor, yine aynı kâfiye, secî üzere. *Zıkr-i müdâm*, yani bu şartları tahakkuk ettirdikten sonra daimî bir zikir faaliyeti oluyor.

Nefsin ıslahı tabii zor; bir insanın eğitilmesi bu, eğitilmiş bir insan olmak, faydalı bir eleman olmak...

İnsanoğlunun yetişmesi zordur. En nâdide mahluk. İnsan çok zor yetişir, seneler sürer.

Bir de bu nefis, hemen böyle bir aspirin yutup da baş ağrısının geçmesi gibi kolayca terbiye edilen bir mahluk değildir. Alışkanlıkların kendisinde tam yerleşmesi lazımdır. “Oldu” dediğin yerde, tamamen terbiye olduğunu sandığın yerde bakarsın ki daha hiç terbiye olmamış. Çünkü insanın içindeki, fıtratındaki birtakım şeyler de burada dizginleniyor. Yani arzular fıtrî, istekler fıtrî; onlar dizginleniyor. Ve onların yok edilmesi fıtrata karşı bir mücadele ama iyilik yolunda bir mücadele, iyi olsun diye. Bu kolay bir şey değil. Fakat bünyeden bünyeye değişiyor; bazı insan çok çabuk alıyor, kısa zamanda, bazısı da uzun zaman geçtiği halde bir türlü bu çalışmayı almıyor.

f. Şeyhe Teslimiyet

Sonunu bir hikâyeyle, fıkrayla bitirelim diye isterseniz bir hikâyeye anlatayım. Benim çok hoşuma gitmişti, duymayan arkadaşların da hoşuna gidebilir:

Bir tekkede gelen dervişler hizmet ediyorlarmış, eğitim görüyorlarmış. Ondan sonra şeyh efendi buyuruyormuş ki;

“Sen, tamam, hadi bakalım; buyur, git. Sen bizim nâmımıza, bize vekâleten filanca kasabada görev yap. Bizim işlerimizi gör, emirlerimizi uygula, insanlara hizmet et...” diyormuş.

Hepsi güzel; gelen gidiyormuş, gelen gidiyormuş... Fakat tekkenin mutfağında bir sakallı zât-ı muhterem varmış, onun zihnine takılmış;

“Benden sonra geldi gitti, geldi gitti... Gelen gidiyor da ben hâlâ buradayım? Biz ne zaman adam olacağız? Biz adam olmayacak mıyız? Bize de bir görev verilmeyecek mi? Bize de bir yerde ‘Hadi evladım, git, sen falanca yerde irşat işini orada gör.’ ne zaman denilecek? Bu haksızlık değil mi? Herkes bizden sonra

geldiği halde geçip gitsin de biz bunca zaman burada hizmet ediyoruz dervişlere, tekkeye; hâlâ bir Şey olmadı...” gibi bir düşünceye kapılmış.

Bu düşünceye kapılınca... Dervişlere helva pişiriyormuş, kocaman kazanı karıştırıyormuş, uzun saplı bir Őeyle. Bunlar böyle hatırına gelince Şöyle bir kendinden geçmiş, ayrı bir âleme dalmış. Hocaefendi diyor ki ona da;

“Tamam, sen de oldun, sen de git falanca yere.”

Bunu göndermiş Hindistan’daki bir diyara. O da gitmiş bir kasabaya, oturmuş bir kenara, boynu bükük. Terbiye görmüş bir derviş, ârif, zarif, kâmil, mütevazı, sessiz sedasız, hizmet ehli bir insan. Herkes sevmiş tabii. Namazında niyazında, ahlâkı güzel, herkese hizmeti dokunuyor. Yavaş yavaş kendisini seven insanların adedi çevresinde artmış, çoğalmış. Sonra bayağı sevmeye başlanmış, o arada da Őehrin hükümdarı ölmüş.

“Kimi seçelim, kimi seçelim?..” derken, birisi demiş ki;

“Bu mübarek zât, namazında niyazında, bilgili, ârif bir kimse; bunu padişah yapalım.”

Fakat daha bu şehre gönderilmeden önce hocasıyla arasında bir konuşma geçmiş. Hocası demiş ki;

“Tamam, sen de oldun, sen de filanca beldeye git, sen de orada irşat hizmeti gör, dervişleri terbiye et. Yalnız ne kazanırsan, kazandığın şeylerin hepsini sonra seninle yarı yarıya bölüşeceğiz; ortağız yani. Yarı yarıya; yarısı senin, yarısı benim olacak.”

“Pekâlâ efendim; hepsi sizin olsun.”

“Yok, hepsi benim değil; yarı yarıya. Yarısı senin olacak, yarısı benim olacak. Tamam mı?”

“Nasıl emrederseniz öyle olsun, baş üstüne efendim.” demiş, öyle gelmiş o diyara.

Padişah olmuş. Hakikaten güzel bir yönetim uygulamaya başlamış. Adaletli, güzel, ülkeyi de müreffeh bir hale getirmiş, hazine zenginleşmiş, herkes rahat, herkes memnun...

Aradan yıllar geçmiş, şeyh efendi bir gün pattadak, aniden kalkmış gelmiş.

“Aman efendim, hoş geldiniz, şeref verdiniz...”

Derviş çok sevinmiş. Oturmuşlar, sohbet etmişler. İkrâm etmiş, kendisi tahtından inmiş, hocasını tahta oturtmuş,

“Sen otur efendim.”

Diz çökmüş hürmetkâr bir şekilde, herkes hayret ediyor; padişah aşağıda, gelen bir şahıs tahta.

Akşam veyahut birkaç gün geçtikten sonra;

“Gel bakalım.” demiş, “Seninle biraz bazı işler konuşalım.”

Demiş ki;

“Seni ben buraya gönderirken ne demiştim? Kazancın yarı yarıya ortak olacak, tamam mı?”

“Hepsi sizin olsun, zaten neyimiz varsa...”

“Tamam mıydı?”

“Tamam.”

“Getir bakalım malını mülkünü, emlakını.”

“İşte şu kadar param var, bu kadar evim var, bu kadar bahçem var, bu kadar şu var, bu var...”

“Tamam, yarısı senin, yarısı benim; yarısı senin, yarısı benim...”

Her şeyi bölüşmeye başlamışlar. Ciddi bir hesap. Dervişin de yavaş yavaş biraz canı sıkılmaya başlamış, bölünüyor boyuna. Bitmiş.

“Daha var mı?”

“Yok.”

“Evlendin değil mi?”

“Evlendim.”

“Kaç tane çocuğun oldu?”

“Beş tane.”

“Tamam, onları da burada kazandın, onları da bölüşeceğiz.”

“Peki efendim, tamam.”

“İki tanesi senin, iki tanesi benim.”

Şimdi bir tane kaldı ortada, bu ne olacak?

“Efendim bunu da siz alın, sizin hizmetinizde olsun.” demiş.

“Yok.” demiş, “Ben adaletli insanım; ortadan böleceğiz. Yarısı senin, yarısı benim.”

“Efendim olur mu?”

“Yok. Söz sözdür, söz değişmez; bölüşeceğiz. Satırı getirin, baltayı getirin. Tut bacağından bir yandan...” derken, dervişin gözleri fal taşı gibi açılmış, “Olur mu böyle şey, olmaz mı?” filan diye ama bir taraftan da artık sabrı tâkati kesiliyor... Sonunda -kasabın- baltayı, satırı eline alıp da koyunu ikiye böler gibi o işleme kalkıştığı sırada, “Senin gibi şahsın...” diye şöyle bir -çünkü artık çocuk gidecek, ortadan ikiye bölünecek- kaldırmış elini, elindeki şeyi vurmaya, yani çocuğu kesmesin diye... Fakat o anda bütün hayalleri bozulmuş, tüm hayaller uçmuş. Meğer bir hayal görüyormuş. Bakmış ki helvayı karıştırdığı o uzun kürek gibi şey elinde, onu kaldırmış. Yani hayalindeki heyecandan dolayı onu kaldırmış.

“Allah Allah, hayalmiş...” demiş.

Fakat o sırada bir dönmüş bakmış ki kapıda şeyh efendi dayanmış duruyor, ona bakıyor.

“Karıştır evladım helvayı, sen daha bu kayla tekkede çok helva karıştırırsın...” demiş.

“Kimisi ondan çabuk gidiyor, kimisi bundan geri kalıyor.” diyorlar.

Bunun tasavvuf kitaplarındaki latifenin ötesindeki ciddi [tarafı], şeyhe teslimiyet şarttır. Samimi bağlılık şarttır. Onun da tabi hadîsi şerîflerden kaynağı var. Peygamber Efendimiz buyuruyor ki;

Lâ yu'minü ehadüküm hattâ ekûne ehabbe ileyhi min vâlidihî ve veledihî ve'n-nâsi ecmaîn. “Sizden biriniz mü'min olmuş olmaz, ben -Resûlullah- size babanızdan da, evladınızdan da, bütün insanlardan da daha sevgili olmadıkça!” Yani Resûlullah'ı en çok sevmesi lazım. Anasından babasından, evladından, ailesinden, çoluğundan çocuğundan, malından mülkünden, sıhhatinden, rahatından, her şeyinden daha çok sevmesi lazım. Sevmezse Resûlullah'ı, tam mü'min olmuyor. O bağlılıkla bağlanması gerekiyor. Hükmüne razı olmazsa olmuyor.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ
وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ .

Ve mâ kâne li-mü'minin ve lâ mü'minetin izâ kada'llâhu ve resûluhû emren en yekûne lehümü'l-hıyaretü min emrihim. “Resûlullah Allah’ın bir emrini söylediği zaman, kendisi bir hüküm ile hükmettiği zaman, karşındaki adam isterse kabul eder istemezse reddeder gibi bir durum yok. Öyle bir durum olmaz.”⁸ diye âyeti kerîmede bildiriliyor. İtaat edecek. İtaat etmezse raydan çıkar. Onun için o itaat gibi bir itaatle, sevgiyle, saygıyla, o makama hürmeten, o makamın işlemesi için, terbiye müessesinin olması için hastanın doktora inanması ve teslim olması lazım. Doktor hap veriyor, hasta hapı almıyor. Doktor tavsiyede bulunuyor, hasta tavsiyeyi tutmuyor. Doktor perhiz veriyor, hasta perhizi uygulamıyor.

Olmaz. Teslimiyet şart. Sevgi, muhabbet ve teslimiyet şart. Bu sevgi de herkeste aynı ölçüde olmuyor. Kimisinde çok samimi ve çok

⁸ 33/Ahzâb, 36.

kuvvetli oluyor, gerçekten oluyor, gerçek oluyor; o alıp gidiyor. Kimisi de “yapamıyorum” diyor. Rahmetli birisi vardı, [Mehmed Zahid] Hocamız’ın dervişlerinden. Benimle de samimi konuşurdu. Bizim eve de ziyarete geldi, biz onun evine ziyarete gittik. Aramız iyi. Diyor ki;

“Es’adcığım -ben o zaman asistanım Ankara’da- teslim olamıyorum.” diyor.

Yani zorla değil ya, “Teslim olamıyorum.” diyor. Teslim olamıyor. Kolay değil yani. Teslim olan, teslimiyeti, samimiyeti çok olan kazanıyor; olamayan da olamıyor. Bir soru sormuş arkadaşımız, diyor ki;

“Tasavvufî eğitimin ruh eğitimi olduğunu, müridin doğumundan itibaren -belki de daha evvel- mürşidin mânevî eğitiminde olduğu şeklinde bir rivayet var. Bu rivayet doğru mudur?”

Tabii mürşitlerin, evliyâullahın dereceleri vardır, mertebeleri vardır. Büyükleri vardır, daha büyükleri vardır, en büyükleri vardır. Allah Teâlâ hazretleri sevdiği kullarına birtakım büyük meziyetler, selahiyetler ve kabiliyetler ihsan ediyor, etmiş oluyor. Böyle büyük zâtların hakikaten olağanüstü birtakım mezi-

yetleri ve bilgileri oluyor. Geçmişe ait, istikbale ait olaylarla ilgili bilgileri oluyor ve onlar böyle terbiye edebiliyorlar.

Bahâeddîn-i Nakşibend Efendimiz'in bel-desinden geçerken Muhammed Baba-i Semmâsî hazretleri, oradan bir mübarek, ârif yavrunun doğacağını doğumundan evvel söylemiştir diye ve "Buradan ben bir ârif zâtın kokusunu duyuyorum." diye söylediğini kitaplar yazar. Doğduğu zaman da "Şimdi onun kokusunu çok duyuyorum, bugünlerde doğmuş olmalı." dediği ve çocuk kucağına geldiği zaman yanındaki Emir Külâl'e;

"Bu evladımın terbiyesiyle seni görevlendiriyorum. Bunun terbiyesine himmet ve gayret eyle." dediğini rivâyeten kitaplar yazarlar.

es-Selâmu aleyküm.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN
30 Recep 1412 / 03.02.1992
Gemlik/ Bursa

[Bütün AİLE EĞİTİM KAMPI KONUŞMALAR'ına PDF olarak ulaşmak için tıklayınız](#)

SERVER
Kürsü